

MUSIQADA RITM VA RITMIK HARAKATLARNING SHAKLLANISH JARAYONLARI

Muallif: Buxoro davlat Pedagogika instituti magistri

Hamidova Mohigul Ashurmuhammadovna

Annotasiya: Mazkur maqolada bolalarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ritmik harakatlarning taraqqiyot jarayonlari, rivojlanish bosqichlari, musiqiy qobiliyatning rivojlanishdagi ahamiyati haqida fikr-mulohazalar bildirilgan.

Tayanch atamalar: Musiqa, qobiliyat, musiqiy qobiliyat, musiqiy faoliyat, harakat, ritmik harakat, musiqiy ritm, ritmik mashq, ritm tuygʻusi.

Аннотация: В данной статье высказываются мнения о развитии музыкальных способностей детей, процессах развития ритмических движений, этапах развития, значении музыкальных способностей в развитии.

Ключевые слова: музыка, способность, музыкальная способность, музыкальная деятельность, движение, ритмическое движение, музыкальный ритм, ритмическое упражнение, чувство ритма.

Abstract: In this article, opinions are expressed about the development of children's musical abilities, the development processes of rhythmic movements, the stages of development, the importance of musical ability in development.

Key words: Music, ability, musical ability, musical activity, movement, rhythmic movement, musical rhythm, rhythmic exercise, sense of rhythm.

Jahonda boʻlayotgan keskin oʻzgarishlar davrida bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirish, yuksak qobiliyatga ega boʻlishini taʼminlash, estetik tarbiyalash dolzarb muammoga aylanmoqda.

Dunyoning koʻpgina mamlakatlarida yosh avlodga musiqiy tarbiya berish ishlari umumdavlat ahamiyatga ega boʻlib, shaxsni shakllantirishning muhim

vositasi hisoblanadi. Har bir mamlakatning musiqa tarbiyasi g'oyaviy-siyosiy jihatdan xalqning ijtimoiy hayotiga xizmat qiladi.

Har bir xalqning maorifida musiqa tarbiyasi metodikasi pedagogikaning didaktik qonuniyatlariga va shu xalqning milliy musiqa madaniyati, tili va madaniy an'analariga asoslanadi. Shu bilan birga musiqa tarbiyasning strukturasi, sistemasi (tizimi) va ilmiy-metodik yutuqlar boshqa millatning ma'rifiy madaniyatiga ham ijobiy ta'sir etadi.

Jamyatimiz taraqqiyotida ma'naviy va jismoniy sog'lom avlodni tarbiyalash bugungi kunda bizning eng ustuvor vazifalarimizdan biri sanaladi. Zeroki qator aytilgan bu fikrlar zahirida har doimgidek yoshlar turadi, sababi ularning bugungi kundagi olgan ta'lim- tarbiyasi nafaqat o'zlari uchun balki yurtimiz taraqqiyoti uchun eng muhim poydevordir. Hurmatli Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev bejizga "Agar mendan sizni nima qiynaydi- deb so'rasangiz, farzandlarimizning ta'lim va tarbiyasi deb javob beraman" - degan purma'no fikrlari yaqqol dalilidir.

Shunday ekan, 20-asr boshlarida keng tarqalgan ritmika kelgan, shveysariyalik taniqli musiqachi-o'qituvchi, bastakor, pianinochi, dirigor, Jeneva konservatoriyasi professori Emil Jak – Dalkroze (1865 - 1950) tomonidan yaratilgan ritmika bolalar qobiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Dalkroze yaratilgan ritmika bolalar qobiyatini rivojlantirishda maqsadi "Ritmning maqsadi o'z izdoshlarini o'qishlari oxirida aytishlari mumkin bo'lgan darajaga yetkazishdir - emas, balki "men his qilaman" va, eng avvalo, ularda o'zini ifoda etishga bo'lgan cheksiz ishtiyoqni yaratish, ularning hissiy qobiliyatlari va ijodiy tasavvurlarini rivojlantirishdan iborat.

Jeneva konservatoriyasida musiqa nazariyasi saboqlaridan dars berarkan, Dalkroze musiqani yaxshi eshitadigan ba'zi talabalar tartibsizlikdan aziyat chekishini kuzatgan. U ritm tuyg'usini, o'ziga xos ritmik tuyg'uni yanada samarali rivojlantirish uchun musiqiy pedagogikada yangi usullarni izlay boshladi. Musiqa ritmi insonning harakat qobiliyatlari, mushaklarning reaktivligi bilan chambarchas bog'liqligini tushungan Dalkroze musiqiy ritmni inson tanasining harakatiga

o'tkazishga harakat qildi. Ritmik ta'lim usulini yaratish va loyihalash bo'yicha ishlar 1900-1912 yillarga to'g'ri keladi. Dalkrozening mashqlar tizimi badiiy gimnastika, keyinchalik - ritmik deb nomlandi. Ritmik mashqlar asta-sekin murakkablashib, insonning butun psixofiziologik ko'rinishiga ta'sir qildi, to'g'ri harakat odatlarini yaratdi, xotirani, barqarorlikni, diqqatni jamlash va taqsimlashni kuchaytirdi, ijodiy tasavvurni rag'batlantirdi.

E.J.Dalkrozening fikriga ko'ra, asab tizimi mushaklar kabi rivojlanishga mos keladi, shuning uchun ritm tuyg'usiga ega bo'lgan odam o'ynashda, raqsga tushishda, qo'shiq aytishda yaxshiroq bo'ladi. Ritm har qanday san'atning asosidir, jumladan musiqa, she'riyat, haykaltaroshlik, arxitektura va boshqalar ritm va ritmik harakatlar asisoda shakllanadi va rivojlanadi. Musiqa va harakat orqali ritmni oshirgan Dalkroze darslari talabalarning kayfiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatganini va jismoniy va aqliy kamchiliklarni bartaraf etgini payqaydi. Dalkroze ritm va ritmik harakatlarni yillar davomida tan olinishi uchun o'z uslubining to'g'riligiga g'ayrioddiy kuch, qat'iyat, fanatik ishonchga muhtoj edi. U badiiy gimnastika bo'yicha maxsus kursni o'tkaza boshlagan xonani ijaraga oladi va faqat 1905 yilda Jeneva konservatoriyasi devorlarida ritmni rasman o'rganishga ruxsat beriladi. Bu yillarda Dalkroze ko'p yozgan, eskirgan o'qitish usullarini tanqid qilgan. Uning ta'kidlashicha, ko'plab o'qituvchilar ko'pincha ijro etishdagi texnik qiyinchiliklarni engib o'tishni birinchi o'ringa qo'yishadi, asosiy narsani - musiqaga hissiy munosabatni, uni butun borlig'i bilan idrok etish qobiliyatini yo'qotadilar. Dalkroze buni bolalarning erta musiqiy rivojlanishi va ularning umumiy estetik tarbiyasi uchun zarur deb hisoblaydi. U, ayniqsa, bolalar uchun ritmning muhimligini ta'kidladi, chunki harakat ularning tanasining biologik ehtiyojidir.

Dalkroze o'zining rus talabalarini yuqori baholagan, Sankt-Peterburg va Moskvada ochilgan ritm kurslariga alohida umid bog'lagan. Mamlakatimizda musiqiy va ritmik ta'limning mahalliy tizimi yaratilgan bo'lib, uning asoschilari N.G. Aleksandrova, V.A.Griner, M.A.Rumer, E.V.Konorova, N.P. Zbrueva, V.E.Yanovskaya, V.A.Shukshina, ularning shogirdlari va izdoshlari. Ritmni umumiy estetik ta'limning bir qismi deb hisoblagan rus o'qituvchilari unga ma'lum

bir maqsadni berdilar, turli ta'lim muassasalarida maxsus o'qitish metodikasini ishlab chiqdilar.

Shunday ekan, ritm turli yoshdagi va turli darajadagi musiqiy va motorli mashg'ulotlarni qamrab oladi. Bu o'z navbatida ritmik foydalanish imkoniyati, hissiy ta'sir kuchi, jozibali va faol faoliyat orqali musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish imkoniyati tufayli katta qiziqish uyg'otadi.

Ritmning har bir yo'nalishi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, shu bilan birga ularni yagona maqsad - harakat orqali musiqiy idrokni faollashtirish birlashtiradi.

Ritmik darslarni juda erta yoshdan boshlash tavsiya etiladi. Bolalar harakatchan, ular musiqani harakat orqali yorqinroq va hissiyroq idrok etadilar, ularda yorqin va quvonchli his-tuyg'ularni uyg'otadi. Bola erkin va oson harakatlardan, musiqaning tananing plastikligi bilan uyg'unligidan katta mamnuniyat oladi, uning hayotiyliigi ko'tariladi.

Ritm musiqa, uni idrok etish va hissiy munosabatga asoslanadi. Shuning uchun ritmning asosiy tamoyili musiqadan harakatga o'tadigan qonundir.

Ritm va ritmik harakatlar musiqa san'atiga chuqurroq kirib borish va tushunish vositasi sifatida ishlatiladi. Musiqiy qobiliyatlar psixologiyasi bo'yicha keng ko'lamli tadqiqotlar olib borgan taniqli rus psixologi B.M.Teplovning musiqa ta'limining dastlabki bosqichlarida musiqiy-ritmik tuyg'uni rivojlantirishning boshqa, to'g'ridan-to'g'ri va maqsadga muvofiqroq usulini topish qiyin, ritmdan ko'ra, musiqa ritmini oddiy va bolalar uchun qulay harakatlarga o'tkazish deb bergan ta'rifi, ritmik harakatlarni rivojlantirishni, musiqa fani taraqqiyotiga muhim ahamiyatga ega ekanligini izohlashga yordamlashadi.

Bolalar uchun eng qulay harakatlar tabiiy yoki asosiy harakatlardir. Har xil turdagi yurish, yugurish, sakrash, prujinali oyoq harakatlari, oddiy harakatlar yordamida ritm haqidagi g'oyalar osongina o'zlashtiriladi.

O'quvchi musiqani idrok etar ekan, tinglovchilar birinchi navbatda uning umumiy xarakterini his etadilar, uning kayfiyatini ushlaydilar. Ba'zi asarlar quvnoq, quvnoq, o'ynoqi, ayyor, quvnoq, yorqin, jonli, bayramona bo'lishi mumkin,

boshqalari esa yumshoq, sokin, muloyim, silliq, sokin, ohangdor, chizilgan, sodda, o'ychan, mehribon va hokazo mavjudligi ham musiqa harakatlarga ma'lum bir xarakter beradi, ularga tegishli hissiy rang beradi. Musiqa tabiatining o'zgarishi, ba'zi yangi soyalarning paydo bo'lishi, bir xil xarakterdagi intonatsiyalar, harakatlar tabiatining o'zgarishiga olib keladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, musiqani ifodalashning muhim vositalaridan biri ritm va ritmik harakatlar bo'lib, har bir musiqa asariga xos bo'lgan ritmik harakatlar, his-hayajonlar musiqaning ta'sirchanligini oshiradi, musiqiy tasvirlarni yanada yorqinroq ifodalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. S.I.Musabekova. «Musiqa tarbiyasi», Toshkent, 1973.
2. A.Lugovskaya. «Ritmicheskiy uprajneniya igri i plyaski», Moskva, 1991.
3. N.A.Vitlugina. «Metodika muzikalnogo vospetaniya v detsikomu sadu», Moskva, 1973.
4. G.Sharipova, Sh.Yakubova. «Maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqa o'qitish metodikasi». Toshkent, 2007.
5. Umurova M. Y. Formation of Patriotic Feeling in Youth Students through Folk Songs //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 99-103.
6. Umurova M. Y. Practical Possibilities of Spiritual-Moral Formation through Folk Songs //Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences ISSN. – T. 2795. – №. 546X. – C. 55.
7. Ортиков О. Р. Махалла как социально-культурный очаг народа //Научное пространство: актуальные вопросы, достижения и инновации. – 2020. – С. 20-23.
8. Ortiqov O. R. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar jarayonida mafkuraviy immunitetni rivojlantirish texnologiyalari (oliy ta'lim mussasalari misolida) //экономика. – с. 1130-1135.Ortiqov O. R. Globallashuv jarayonida bo'lajak o'qituvchilarda mafkuraviy immunitetni rivojlantirish omillari //scientific progress. – 2021. – т. 1. – №. 5. – с. 160-165.